

Trópusi Afrika

JENEY LÁSZLÓ¹

---

1 Gazdaságföldrajz online tananyag 2020

Trópusi-Afrika földrajzilag viszonylag egyértelműen lehatárolható. Kelet, dél és nyugat felé tengerek határolják, északra pedig a szinte lakatlan Szahara homoktengere képez széles választóvonalat az Iszlám Világhoz tartozó Észak-Afrika irányába. A kultúrrégiót számos karakteres bélyeg elkülöníti Észak-Afrikától. Ezek egyike a *Szahara elválasztó szerepe*, amely megjelenik a Trópusi-Afrikával gyakorlatilag szinonim „Szubszaharai-Afrika” (avagy Szahara „alatti”, attól délebbre fekvő afrikai területek) elnevezésében is. A Szahara, melyet csupán néhány karavánút szel át, történelmi idők óta elszigetelte Trópusi Afrikát a szomszédos kultúrrégióktól, ráadásul a jobbára tagolatlan tengerpartok, illetve a partok mögötti magas peremkűszöbök a térség tenger felőli felfedezését is sokáig megnehezítették.

Trópusi Afrikát a 90 százalékban fekete bőrű negroid nagyrasszhoz tartozó lakossága antropológiai szempontból is megkülönbözteti a többségében

arabok lakta Észak-Afrikától. Erre utal a „Fekete-Afrika” elnevezés, amelyet a nyugat-európai gyarmatosító hatalmak terjesztettek el a XIX. században. Ez a népesség bőrszíne mellett kifejezte a térség felfedezetlen, ismeretlen voltát is. Az elnevezéssel ma is találkozhatunk annak ellenére, hogy a rassz alapon megkülönböztető elnevezést többen sértőnek érzik, és a XX. századra végül fokozatosan eltűntek a homályos „fekete” (pontosabban fehér) foltok Trópusi Afrika térképéről.

A kultúrrégió vallási összetételében is eltér az Iszlám Világtól. Miközben Észak-Afrika hosszú ideig a Török Birodalomhoz tartozott, Trópusi Afrikába számos európai misszionárius érkezett a gyarmati időkben, tevékenységüknek köszönhetően Trópusi Afrika – különösen annak sűrűbben lakott tengerparti sávja – mára egy *keresztény többségű* kultúrrégióvá vált (igaz lakói között sokan a törzsi vallások hívei, illetve terjed az iszlám követőinek száma is).

A fenti szempontok alapján eltérő módon jelölik ki *Trópusi Afrika határait*. Miközben a negroid népesség még Észak-Afrika szaharai területein is jellemző, ugyanakkor az iszlám vallás elterjedési területe a Szaharától jóval délebbre is elart: érinti a Felső-Guineai-partvidék országainak északi térségeit, és hosszan elnyúlik a kontinens keleti partvidékén Északkelet-Afrikától Zanzibárig vagy Madagaszkár északi csücskéig. Az antropológiai és a vallási határvonal között Mauritánia, Mali, Niger, Csád és Szudán területén keresztül húzódik tehát a Szahara déli határvonala, amely szintén nem esik egybe az államhatárokkal. A felsorolt országok déli, Szaharán túli, Szudáni Tájövhöz tartozó területei (valamint Gambia,

Szenegál és Burkina Faso) nem tartoznak Trópusi Afrikához.

A fenti lehatárolás alapján Trópusi Afrika mintegy 17 millió km²-es kiterjedésű terület, gyorsan növekvő lakossága 2012-ben közel 760 millió fő, mindkét jelzőszám tekintetében nagyjából 11 százalékos világrészesedéssel bír (*1. ábra*). Ez egyúttal azt is jelenti, hogy átlagos népsűrűsége lényegében nem tér el a világtól. Trópusi Afrika országait általában négy alrégióhoz szokás sorolni: Kelet-Afrika (amelytől egyes beosztásokban külön egységként kezelik Északkelet-Afrikát), Dél-Afrika, Egyenlítői-Afrika (más néven Közép-Afrika), valamint a Felső-Guineai-partvidék országait felölelő Nyugat-Afrika.

1. ábra: Trópusi Afrika kultúrrégiójához tartozó országok

Forrás: Varga Ágnes szerkesztése

Trópusi Afrika mára a világgazdaság periferikus térségei között is a legrosszabb helyzetű. Ebben számos tényező szerepet játszik (PROBÁLD F. 2002). A *trópusi környezett* „*túlzott*” bőkezűsége első hallásra előnyt jelenthetne, hiszen a zord tél nélküli, egész évben meleg éghajlat miatt nem volt szükség ruházkodásra, tartós hajlékra, a termények raktározására. A kellemes éghajlat azonban nem készítette az itt élőket a társadalmi, civilizációs, technikai fejlődésre. A földművelés, letelepedés híján a vasszerszámok használata is csak lassan terjedt. A halászó, vadászó, gyűjtögető nomád életmód még ma is sok törzs életét meghatározza.

A kultúrrégió lemaradásában fontos szerepet játszik *elszigeteltsége*, a külső kapcsolatok hiánya. Bár Trópusi Afrika partvidékét már a nagy földrajzi felfedezések idején feltérképezték, belső területeinek felfedezésére csak meglehetősen későn, a XIX. század során került sor. Nem véletlen, hogy itt maradtak még „üres” területek a később felzárkózó, így gyarmatokkal nem rendelkező Németország és Olaszország számára. A külső kapcsolatok hiánya részben természetföldrajzi tényezőkkel magyarázható. Az esőerdők forró párás éghajlata és a trópusi betegségek miatt eleve nem volt vonzó a terület az európaiak

számára. A térség belső területeinek megközelítése minden irányból akadályozott volt:

- ⊕ *Szárazföldön* a Szahara széles sávban elválasztotta a szomszédos kultúrrégióktól, csupán néhány karavánúton keresztül tartott gyenge kapcsolatot.
- ⊕ Trópusi Afrika a *tenger irányából* is nehezen volt elérhető. A tagolatlan tengerpartok eleve nem biztosítottak jó kikötési lehetőséget, a belső térségek felfedezését pedig tovább nehezítették partok mögötti magas peremkuszöbök.
- ⊕ A *nagy folyókon* (Kongó, Nílus) *keresztül* pedig a vidék táblás jellege miatt kialakult gyakori vízesések nehezítették meg a belső területek megközelítését.

A fejlett *ókori civilizációk birodalmi hiányoztak* Trópusi Afrikában, és később sem rendelkezett a kultúrrégió erős, szervezett államalakulatokkal. Ugyan a gyarmatosítás összességében nem kedvezett a térség felzárkózásának, Trópusi Afrika valójában már az európaiak megjelenése előtt is jóval alacsonyabb társadalmi-gazdasági szinten állt. Kiterjedt területeken a cecelégyszórást

miatt ugyanis eleve nem jöhetett szóba igavonó nagyállatok tartása, így az eke helyett hagyományosan megmaradt a kapa és a szűrőbot. Az égető vándorló gazdálkodás a letelepedett földműveléshez képest pedig jóval csekélyebb termékelesleget engedett meg. Árutermelő mezőgazdaság és a föld magántulajdonán alapuló osztálytársadalom helyett legfeljebb nemzeti, törzsi kötelékek alakultak ki.

A harmadik világ többi kultúrrégiójához képest Trópusi Afrikában a *gyarmatosítás sokkal több pusztítással járt*, amely nyomán a térség egyre inkább függő helyzetben tagozódott be a világgazdaságba. A XIX. századig az európaiak (először inkább csak a portugálok) partvidéki erődöket építettek, amelyek célja eleinte az Indiába vezető út biztosítása volt. A világkereskedelem kis háromszöge idején Trópusi Afrika partvidéke az Újvilágba irányuló rabszolga-kereskedelem fő ellátó körzetévé vált. A folyamat több 10 milliós embervesztést eredményezett, melynek révén kiterjedt területek néptelenedtek el. A rabszolgákért cserébe a térség az európai iparcikkek felvevőpiacává vált, amely nem engedte kibontakozni a helyi ipar fejlődését. A XIX. század végére a főleg brit (keleten) és francia (nyugaton) gyarmatosítók

már a belső területeket is felosztották, akik a helyiek élelmezését szolgáló gazdálkodás helyébe az Európában el nem érhető növények ültetvényes termesztését, a nyersanyaglelőhelyeken pedig a bányászatot erőltették. A különböző európai gyarmatosítók eltérő államigazgatást, jogrendszereket építettek ki, ami különösen azokban a térségekben nehezíti a nemzetközi integrálódást, ahol mozaikosan többféle gyarmatosító is jelen volt (pl. Felső-Guineai-partvidék).

Trópusi Afrika országai csak a XX. század közepén szabadultak meg a gyarmati sortól, a *függetlenség elnyerésével* azonban érdemben *nem javult a helyzetük*. A térséget sokáig nem csupán a külső kapcsolatok hiánya jellemezte, hanem az egyes népcsoportok egymástól is elszigetelődtek, így pl. több ezer nyelv alakult ki. Az új államalakulatok határai többnyire mesterségesek, amelyek számos nyelvi, törzsi és vallási csoportot magukba foglalnak. Ezek között gyakoriak a hatalmi konfliktusok, a feszültségek több esetben akár belső polgárháborúhoz vezettek. A fegyverkezésre való költségek még tovább terheli az amúgy is szűkös anyagi forrásokat.

Az időközben függetlenedett országoknak még *tovább növekedett a gazdasági függésük* a világgazdaság centrumtérsegeitől.

Egy fejlett ország kiviteli cikke árának növelésével (legalábbis egy darabig) nagyobb bevételre számíthat, az árcsökkenéssel pedig nagyobb keresletre, amely adott esetben szintén nagyobb bevételt biztosíthat. Trópusi Afrika országai azonban főleg olyan termékek (többnyire különleges trópusi növények, pl. banán, kakaó) termelésére és kivitelére szakosodtak, amelyek árának bármilyen irányba történő szabályozásával nem tudják növelni külkereskedelmi bevételeiket. Ha a nagyobb bevétel reményében megemelik az exporttermékük árát, a kereslet rugalmasan reagálva hirtelen lecsökken. Ezek ugyanis nem alapvető, inkább kiegészítő élelmiszer-cikkek. A termék árának csökkentésekor ugyanakkor az előzőtől eltérően már rugalmatlanná válik a kereslet, hiába olcsó a termék, nem kell belőle nagyobb mennyiség.

Néhány független trópusi afrikai ország esetében *hiányzik a megfelelő szaktudású vezető elit* (egyáltalán a felsőfokú végzettségűek), gyakoriak a sorozatos gazdaságpolitikai hibák, sokszor jellemző a korrupció. Egyes országok a szocializmus építésével kísérleteztek. A nem megfelelően kezelt demográfiai robbanás nyomán egyre csökken az egy főre jutó élelmiszertermelés.

A túlzott legeltetés pedig hosszú távon elsivatagosodáshoz vezet.

Az országok többsége eleve *alacsony jövedelemmel* rendelkezik, amelyből *alig jut a* hátrányos helyzet leküzdését, a jövőbeni fejlődést megalapozó *fejlesztési beruházásokra*. A kiadási oldal tételei között az élelmiszer mellett megjelenik az uralkodó osztály pazarló költsége, a fegyverkezés, a tetemes államadósság törlesztése. Ha ezen felül marad még a bevételekből, alapvető infrastrukturális fejlesztésre (lakás, oktatás, egészségügy, közlekedés) lenne szükség, amely a demográfiai robbanással még élesebben jelentkezik. A lemaradás bizonyos esetekben a „későn jövők előnyét” is jelentheti, Trópusi Afrika anyagi lehetőségei már nem engedték meg a vonalas telefonhálózat kiépítését, viszont rendkívül gyorsan elterjedt az olcsóbban kiépíthető mobilhálózat. Meglepő, de az ezredforduló elején először Afrikában haladta meg a mobil-előfizetők száma a vonalas előfizetőkét. Ezzel egyes telefonon intézhető szolgáltatások (telefonon keresztül intézhető ügyintézés, megrendelések, banki szolgáltatások) kárpótolhatják a közlekedés vagy az ellátórendszer kiépületlenségét (DANIELS, P. 2008). Ha a szegényes állami

költségvetésből marad is pénz szakértelem és a megfelelő műszaki az elodázhatatlan fejlesztési célú környezet hiányában gyakran nagyberuházásokra, akkor azok a terméketlenek.

Irodalomjegyzék

- DANIELS, P. 2008: Geographies of the economy. – In: DANIELS, P. – BRADSHAW, M. – SHAW, D. – SIDAWAY, J. (eds.): An introduction to human geography. – Harlow: Pearson Education Limited
- PROBÁLD F. 2002: Afrika: társadalomföldrajzi áttekintés. – In: PROBÁLD F. (szerk.): Afrika és a Közel-Kelet földrajza. – Budapest: ELTE Eötvös Kiadó